

МІСЦЕ І РОЛЬ ТРАНСПОРТУ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Постановка проблеми. Раціональна організація транспортного обслуговування є важливою складовою частиною матеріального виробництва, однією із головних умов підвищення ефективності сільського господарства. За умов розвитку агропромислової інтеграції від транспортного обслуговування залежить весь процес розширеного відтворення, що сприяє своєчасному формуванню запасів сировини, палива, продукції промислового і сільського господарства, впливає на обсяг товарів в процесі переміщення, ємкість складів і сховищ. Від розвитку транспортного обслуговування в значній мірі залежить успішна реалізація економічної стратегії розвитку АПК регіону. Це підтверджує В.І. Котелянець, зазначаючи, що від безперебійної та ритмічної роботи транспорту в окремих господарствах, продуктивних підкомплексах та сільськогосподарських районах залежить ефективність АПК [1].

Тому ми поділяємо думку вчених про необхідність встановлення не тільки місця транспорту в системі аграрного виробництва, але і його ролі в реалізації планомірного процесу відтворення кінцевої продукції, що визначає актуальність теми обраного нами дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційно-економічним аспектам транспортного забезпечення підприємств АПК присвячені наукові праці Є.А. Бузовського, В.А. Гобермана, В.О. Ема, Л.Ф. Кормакова, В.І. Котелянця, М.І. Пугачова та інших.

Разом з тим, необхідність підвищення рівня ефективності підприємств АПК ставить нові вимоги до транспортного забезпечення виробничої діяльності підприємств, що вимагає відповідного наукового забезпечення.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення важливості врахування транспортного фактора у виробничій сфері сільського господарства. Дане дослідження базується на діалектичному методі пізнання та системному підході до вивчення й аналізу процесів транспортного забезпечення аграрного виробництва.

Інформаційною базою досліджень виступили праці провідних вітчизняних та іноземних вчених-економістів тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усі сфери діяльності агропромислового комплексу є об'єктами транспортного обслуговування. За своєю внутрішньою побудовою та кінцевим призначенням вони являють собою різновиди виробничо-економічних систем. Це створює необхідні передумови для перетворення сукупності обслуговуючого АПК транспорту в єдину систему внутрішньогосподарського та позагосподарського транспорту та включенням її в якості одного з важливих елементів до складу агропромислового комплексу.

Аграрні підприємства, здебільшого, виробляють не один, а декілька видів продукції і їх виробництво, як правило, взаємопов'язане та взаємозумовлене. Один вид продукції є одночасно як кінцевим товаром, так і сировиною для інших підгалузей сільського господарства або харчової чи переробної промисловості. Це збільшує кількість та обсяг перевезень, а отже, підвищує роль транспорту в сільському господарстві.

Для більш глибокого дослідження питання місця та значення транспорту у виробничому процесі доцільно зупинитися на визначенні поняття "транспорт", "транспортне обслуговування" та "транспортне забезпечення", а також розглянути, які види транспорту використовуються у сільському господарстві.

Поняття "транспорт" походить від латинського слова "transporto" – переносу, переміщую. Енциклопедичні словники трактують його як одну з найважливіших галузей матеріального виробництва, яка забезпечує виробничі й невиробничі потреби національного господарства та населення в усіх видах перевезень [2].

Слід відмітити, що у виробництві сільськогосподарської продукції безпосередню участь бере внутрішньовиробничий (внутрішньогосподарський) транспорт – автомобільний, тракторний та гужовий [3].

На думку В.О. Ема, під внутрішньовиробничим транспортом слід розуміти обслуговуючий підрозділ, від якого значною мірою залежить ритмічність основного виробництва [4]. Транспорт у сільському господарстві є важливою складовою єдиного технологічного процесу суспільного виробництва, одним із вагомих факторів успішного розвитку виробництва, його раціонального розміщення та концентрації [5].

Слід відмітити, що в економічній літературі часто зустрічаються такі поняття як "транспортне обслуговування" та "транспортне забезпечення". Ми вважаємо, що поняття "транспортне

* Науковий керівник: Бурляй О.Л. – к.е.н., доцент

забезпечення” є більш широким, оскільки воно включає у собі не лише транспортне обслуговування (виконання транспортних робіт – переміщення вантажів та людей, включаючи всі підготовчі, заключні та супровідні операції), а й створення необхідної матеріально-технічної бази (наявність рухомого складу, засобів навантаження-розвантаження, шляхової мережі тощо).

Отже, транспортне забезпечення в аграрній сфері – це сукупність організаційно-економічних відносин і зв'язків, які виникають при задоволенні потреб сільськогосподарського виробництва у ритмічних, узгоджених і якісних перевезеннях вантажів та існують як всередині господарств, так і між відповідними підприємствами й організаціями (автотранспортні парки, автоколони, лізингові компанії, машинно-технологічні станції, виробники техніки тощо). Тобто, надійне транспортне забезпечення полягає не лише у формуванні власної матеріально-технічної бази, а й у якісному транспортному обслуговуванні.

Висока технічна готовність транспортних засобів та підтримання їх у робочому стані залежить, в першу чергу, від матеріально-технічної бази. Матеріально-технічна база транспорту включає: транспортні засоби, необхідну вантажно-розвантажувальну техніку, шляхову мережу, виробничу базу для технічного обслуговування і ремонту (пункти технічного обслуговування, ремонтні майстерні, гаражі, машинні двори) тощо.

В господарствах мають бути створені всі належні умови для здійснення необхідних технічних обслуговувань та якісних поточних ремонтів техніки. Від їх своєчасного проведення залежить ефективність використання транспорту [6].

Важливе значення для розвитку матеріально-технічної бази має обґрунтування необхідної кількості та формування оптимальної структури транспорту за типами, марками та моделями машин. Забезпечення господарств необхідними транспортними засобами та організація їх належної роботи є важливою умовою успішної діяльності, виробництва конкурентоспроможної продукції, особливо в ринкових умовах. Це ставить до організації транспортного забезпечення наступні вимоги:

- якісне (своєчасне, повне, економічне) задоволення потреб замовників;
- здійснення перевезень вантажів при мінімальних витратах коштів і часу;
- зменшення втрат сільськогосподарської продукції під час перевезень;
- забезпечення ритмічності, узгодженості та безперервності виробничих процесів;
- висока продуктивність роботи техніки;
- дотримання вимог аграрного виробництва;
- мінімальний негативний вплив на навколишнє середовище та ін.

Дотримання вимог сільськогосподарського виробництва до транспортного забезпечення необхідно розглядати з позицій можливості його впливу на кінцеві результати господарської діяльності підприємств. Виконання їх можливе за рахунок дії багатьох факторів, а саме: своєчасного оновлення транспортного парку, формування раціональної його структури, забезпечення своєчасного технічного обслуговування та ремонту, надійної шляхової мережі, поєднання роботи різних видів транспорту, а також ряду інших чинників.

Рівень транспортного забезпечення підприємств визначається такими основними експлуатаційними чинниками: характер і структура вантажів, шляхові умови, відстань перевезень, сезонні коливання обсягів перевезень, а також застосуванням транспортних засобів у комплексі із сільськогосподарськими машинами та агрегатами [7].

Розвиток транспортного господарства знаходиться під впливом об'єктивних економічних законів. Варто мати на увазі, що є галузі, у тому числі і сільське господарство, де транспорт не тільки виконує значну частину виробничого процесу, але і є його складовою частиною.

Транспорту належить важлива роль у розвитку сільського господарства. На відміну від інших галузей матеріального виробництва, транспорт не створює нових продуктів споживання, але бере участь у створенні вартості переміщуваного продукту, додаючи до неї вартість його транспортування. Його продукцією виступає транспортна робота чи послуга, тобто корисна дія щодо переміщення вантажів і людей [8].

Специфічними особливостями продукції транспорту є те, що вона не має речової форми і є невід'ємною від самого процесу її виробництва. Це вказує на те, що споживання транспортної продукції відбувається лише під час її виробництва. Таким чином, процес виробництва є одночасно процесом споживання.

Виробництво сільськогосподарської продукції є первинною основою життя, необхідною умовою існування та розвитку суспільства. Для його здійснення на підприємстві потрібно належним чином організувати виробничий процес.

Виробничий процес – це сукупність дій людини та знарядь праці, що є невід'ємними складовими для виробництва продукції.

Основні виробничі процеси в сільському господарстві не можна відстрочити у часі, вони мають виконуватися у чітко визначені строки та у певній послідовності. Значною мірою це досягається завдяки високоорганізованому використанню транспортної техніки. Припинення її роботи навіть на короткий проміжок часу може призвести до втрат через біокліматичні особливості виробничих

процесів у сільському господарстві. Тому транспорту відводиться важливе значення в забезпеченні ритмічності, узгодженості та безперервності цих виробничих процесів.

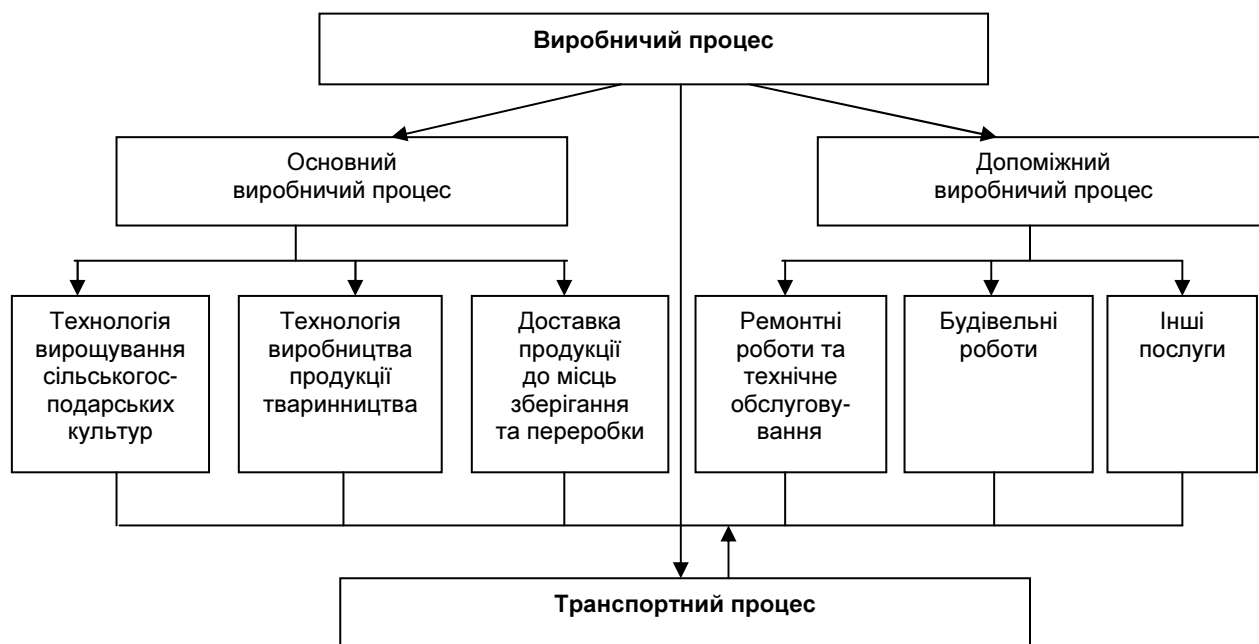
Ритмічність досягається завдяки виконанню всіх пов'язаних між собою виробничих операцій в певному ритмі (темпі).

Узгодженість – виконання окремих операцій у чітко встановленій послідовності та у визначений час. Так, неузгодженість роботи між збиральною технікою та транспортом дуже часто призводить до простоїв перших, а отже – до економічних втрат.

Безперервність полягає у виконанні взаємопов'язаних операцій у виробничому процесі без перерв або з мінімальними перервами між ними. Вона забезпечується завдяки дотриманню перерахованих вище принципів – ритмічності та узгодженості.

Процес виробництва у сільському господарстві відбувається за органічної єдності і взаємодії таких основних факторів: засобів праці, предметів праці, робочої сили і землі. Жоден із них відокремлено не здатний створити продукцію та принести прибуток підприємству. Забезпечення безперебійної роботи сільськогосподарських підприємств вимагає планомірного співвідношення та поєднання всіх елементів виробничого процесу у просторі і часі.

У процесі дослідження виявлено, що виробничий процес не однорідний за своїм змістом та внутрішньою структурою. Він складається із багатьох часткових операцій: основних (технологічних), допоміжних та транспортних (рис. 1). При виконанні основних процесів відбувається послідовна зміна предметів праці та перетворення їх на готову продукцію (безпосереднє виробництво продукції), допоміжні ж створюють необхідні умови для нормального здійснення основних процесів (ремонт, технічне обслуговування, будівельні та інші роботи) [9].

Рис. 1. Взаємозв'язок виробничого та транспортного процесів у сільському господарстві

Джерело: власна розробка автора

Транспортний процес – це операції щодо переміщення вантажів. Як вже відмічалось, ведення сільськогосподарського виробництва потребує перевезення значної кількості найрізноманітніших матеріальних ресурсів. За один виробничий цикл вони можуть переміщуватися кілька разів на різні відстані, що викликає зростання транспортних витрат і ставить підвищені вимоги до організації вантажопотоків. Транспортні операції забезпечують дотримання встановленого такту і таким чином суттєво впливають на продуктивність всього виробничого процесу (див. рис. 1).

Транспортний процес включає у себе не лише перевезення, а й комплекс підготовчих, заключних та вантажно-розвантажувальних операцій. Завантаження та розвантаження супроводжується тривалими простоями рухомого складу (рис. 2). Чим довшим є час простою транспортних засобів під цими операціями, тим нижчою є їх продуктивність. Тому важливо максимально підвищити рівень механізації вантажно-розвантажувальних процесів у сільському господарстві [10].

Слід відмітити, що у транспортному процесі продуктивним є час переміщення технічних засобів з вантажем, оскільки лише тоді здійснюється транспортна робота (операція). Весь інший час є непродуктивним, але виробничо необхідним. Тому в господарствах всі зусилля мають бути спрямовані

на зменшення часу підготовчих, заключних, вантажно-розвантажувальних операцій та пов'язаних з ними простоїв.

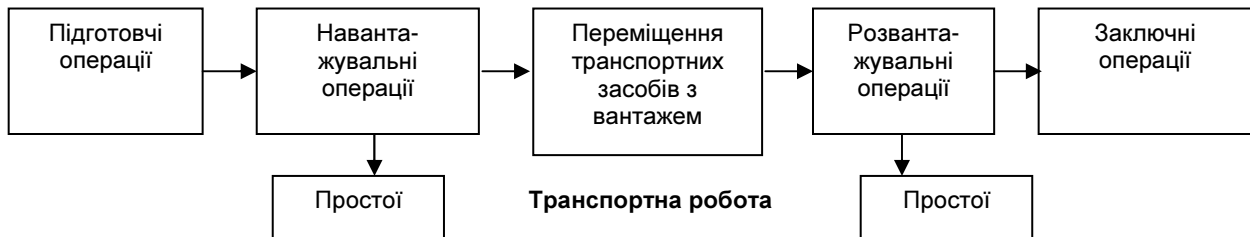

Рис. 2. Структура транспортного процесу

До складових транспортного фактору АПК В.І. Котелянець відносить не тільки наявність та відповідність засобів транспорту до умов виробництва, а і відстані доставки продукції з полів та ферм у заготівельні, переробні організації, розміри господарств, які визначають обсяг вантажообороту на внутрішньогосподарських перевезеннях, стан доріг [1].

Як бачимо, транспортне обслуговування нерозривно пов'язане з сільськогосподарським виробництвом і включає в себе не тільки перевезення вантажів, а й всі процеси та операції, що відбуваються чи здійснюються транспортними й спеціальними засобами, під час переміщення вантажу від виробника до споживача.

Узагальнивши думки вчених, можна стверджувати, що транспорт впливає на розвиток економіки й суспільства, є важливою ланкою транспортної системи країни та являє собою один з найважливіших обслуговуючих підкомплексів АПК.

Висновки з даного дослідження. Транспорт в аграрному секторі є важливою складовою частиною організації єдиного процесу громадського виробництва, одним з факторів успішного розвитку всіх галузей сільськогосподарського виробництва, його раціонального розміщення та спеціалізації.

Транспорт обумовлює формування стійких міжгалузевих транспортно-економічних зв'язків та є з'єднуючою ланкою в аграрній сфері економіки. Транспортні операції, в свою чергу, є невід'ємною частиною технологічного процесу на всіх стадіях сільськогосподарського виробництва й забезпечують переміщення матеріальних ресурсів, проміжної та кінцевої продукції.

Організована на високому рівні робота транспорту є однією з головних умов ефективного сільськогосподарського виробництва. Будь-які перебої в транспортному обслуговуванні сільського господарства тягнуть за собою значні збитки для господарств.

Отже, можна стверджувати, що галузі сільського господарства й транспорту є взаємозалежні та взаємопов'язані.

Література

1. Котелянець В.І. Транспортний фактор в АПК / В.І. Котелянець. – К. : ІАЕ, 1999. – 28 с.
2. Украинский Советский Энциклопедический Словарь. Том 3. – 2-е издание / [Гл. редактор Ф.С. Бабичев]. – К. : Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии, 1987. – 736 с.
3. Гоберман В.А. Автомобильный транспорт в сельскохозяйственном производстве / В.А. Гоберман. – М.: Транспорт, 1986. – 286 с.
4. Эм В.О. Транспорт на селе / В.О. Эм. – Ставрополь: Ставропольское книжное издательство, 1974. – 232 с.
5. Пугачов М.І. Транспортне обслуговування сільськогосподарських підприємств / Пугачов М.І. – К. : Тов-во "Знання України", 2001. – 164 с.
6. Економіка транспортного обслуговування сільськогосподарського виробництва в регіоні: регулювання та розвиток / Сич Є.М., Чигринець О.А., Шаповал П.Д., Шевчук В.І. – К. : КУЄТТ, 2005. – 228 с.
7. Азізов С.П. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах: підручник / С.П. Азізов, П.К. Канінський, В.М. Скупий ; за ред. проф. С.П.Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – 834с.
8. Котелянець В.І. Маркетинг на ринку транспортних послуг в АПК // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2010. - № 3 – С. 35-38.
9. Мірзоева Т.В. Організаційно-економічні особливості автотранспортного обслуговування аграрного сектору економіки / Т.В. Мірзоева // Економіка АПК. – 2005. – № 10 – С. 33-37.
10. Анисимов А.П. Организация и планирование работы автотранспортных предприятий / А.П. Анисимов. – М. : Транспорт, 2002. – 269с.